

Міняйлова А. В.

кандидат педагогічних наук, доцент, завідувач кафедри сучасних мов,
Гуманітарний факультет Національного університету кораблебудування імені
адмірала Макарова (Україна, Миколаїв), alevtina.minyaylova@nuos.edu.ua

ПРОБЛЕМА ГУМАНІЗАЦІЇ ТА ГУМАНІТАРИЗАЦІЇ ОСВІТИ У СУЧАСНИХ ВІТЧИЗНЯНИХ ДОСЛІДЖЕННЯХ

У статті розглянуто основні підходи сучасних вітчизняних науковців до проблеми гуманізації та гуманітаризації освіти, висвітлено ці поняття та розкрито їх взаємозв'язок. Зазначено найважливіші складові гуманізації освіти та її принципи. Розглянуто низку теоретичних та практичних проблем гуманізації та гуманітаризації вищої технічної освіти.

Ключові слова: гуманізація, гуманітаризація, освіта, вища освіта, вища технічна освіта, поняття, принципи, взаємозв'язок.

Українське суспільство знаходиться сьогодні на шляху докорінного реформування системи освіти, в тому числі й вищої, з метою відтворення фізичного, інтелектуального, духовного й психічного потенціалу нації, виходу вітчизняної науки, техніки і культури на світовий рівень, становлення державності та демократизації суспільства в Україні. Ця стратегія опирається на Конституцію України (1996), в якій було проголошено людину, її життя, здоров'я, честь, гідність, недоторканність і безпеку найвищою соціальною цінністю [6], і зазначена у Державній національній програмі «Освіта» («Україна XXI століття») (1993), Національній доктрині розвитку освіти (2002), у законах «Про освіту», «Про вищу освіту», у Концепції гуманітаризації вищої освіти (1996) та в інших офіційних нормативно-правових документах держави. Тому ми взяли за мету статті проаналізувати підходи сучасних вітчизняних науковців до проблеми гуманізації та гуманітаризації освіти в Україні.

Значний внесок у розробку загальнонаукової методології процесу гуманізації освіти та її практичної реалізації зробили вітчизняні педагоги і

психологи Ш. Амонашвілі, Г. Балл, М. Берулава, І. Бех, В. Біблер, Г. Васянович, С. Гончаренко, М. Євтух, І. Зязюн, А. Капська, Г. Костюк, В. Кремень, В. Лозова, В. Лутай, А. Макаренко, Ю. Мальований, Н. Ничкало, Т. Поніманська, Г. Пустовіт, В. Рибалка, В. Семиченко, О. Сухомлинська, В. Сухомлинський, А. Сущенко та ін.

Проблемам гуманізації та гуманітаризації вищої освіти присвятили свої дослідження Є. Барбіна, Р. Беланова, Л. Бобко, Г. Дашутін, Т. Буяльська, І. Герасимова, О. Корольчук, П. Кравчук, О. Пехота, М. Повночовий, Л. Сохань та ін.

Питання гуманізації та гуманітаризації вищої технічної освіти висвітлені в роботах О. Бобіни, І. Кузнецової, Т. Уманської та ін.

Як зазначають С. Гончаренко і Ю. Мальований, «Гуманізація освіти – це відображення в освітньому процесі тенденції гуманізації сучасного суспільства, коли людська особистість визначається найвищою цінністю, а утвердження блага людини є найважливішим критерієм суспільних відносин. Вона полягає у рішучому повороті освітнього закладу до особистості учня, забезпеченні максимально сприятливих умов для виявлення і розвитку його здібностей на основі поваги і довіри до нього, прийняття його особистісних цілей і запитів» [5, с. 6]. «Гуманітаризація освіти, – зазначає С. Гончаренко, – це переорієнтація освіти з предметно-змістового принципу навчання основ наук на вивчення цілісної картини світу й насамперед – світу культури, світу людини, на формування в молоді гуманітарного й системного мислення. Вона спрямована на подолання утилітарно-економічного, технократичного підходу до освіти як системи підготовки кадрів і робочої сили з його нехтуванням людиною і духовними цінностями» [4, с. 77]. Отже, гуманізація освіти – це відображення ідей гуманізму в освітньому процесі, підхід до учня, студента як найвищої цінності у навчально-виховному процесі середнього або вищого закладу освіти. Гуманітаризація ж освіти – це перебудова навчальних програм і планів закладів освіти, спрямована на ліквідацію розрізненості наукових знань, якими учні або студенти повинні оволодіти під час навчання, на формування цілісної картини світу, гуманістичного світогляду з опорою на гуманітарні науки.

Деякі дослідники (І. Кузнєцова та ін.) вважають гуманітаризацію освіти засобом її гуманізації [7, с. 9]. Вчені В. Андрущенко і М. Михальченко вбачають у гуманітаризації освіти один з напрямів реалізації її гуманізації: «Гуманітаризм, гуманітарне мислення – ... один з напрямів реалізації гуманістичного світогляду і гуманістичної діяльності, через засвоєння, розвиток, використання гуманітарного знання як засобу освіти, виховання людини ... Гуманітаризм ... – найважливіша сторона гуманізму, яка опирається на гуманітарні ... науки, на науки про суспільство» [1, с. 9]. На розрізненні понять «гуманізація» та «гуманітаризація» освіти наполягає також М. Берулава: «Гуманітаризація освіти зовсім не обов'язково передбачає його гуманізацію, а посилення гуманізації далеко не завжди веде до її гуманітаризації. Так, акцент на посилення вербалізму в навчальному процесі, характерний для європейської системи освіти, призвів до негативних наслідків: знизилась роль і значення практичного інтелекту і практичної діяльності, зменшився інтерес до природничих і технічних наук і, відповідно, рівень підготовки з цих предметів» [3, с. 9]. Вчений-психолог Г. Балл називає гуманітаризацію освіти «органічною складовою» її гуманізації і вбачає її сутність у «сприянні самовизначенню особистості у духовній культурі – національній і світовій» [2, с. 8].

Найважливіші складові гуманізації освіти (Г. Балл):

- гуманістичне переосмислення основних функцій освіти;
- гуманізація сьогоденного життя кожного учня (студента);
- втілення гуманістичних засад у загальній організації системи освіти та її подальшої розбудови;
- любов і повага до учнів (студентів);
- індивідуалізація;
- стимулювання розвитку суб'єктних якостей учня (студента);
- запровадження діалогічних засад;
- виховання учнів у дусі гуманістичних цінностей;
- педагог – суб'єкт гуманістично-орієнтованої освіти.

А. Сущенко, посиляючись на С. Гончаренка, виділяє такі принципи гуманізації освіти:

1) гуманітаризацію освіти як систему заходів, спрямованих на пріоритетний розвиток загальнокультурних компонентів у змісті освіти і таким чином на формування особистісної зрілості учнів чи студентів;

2) її фундаменталізацію;

3) діяльнісне спрямування освіти;

4) її національний характер [8 с. 57].

На особливу увагу заслуговує проблема гуманізації та гуманітаризації вищої технічної освіти. І. Кузнєцова теоретично обґрунтовує мету, завдання і зміст гуманізації та гуманітаризації підготовки спеціалістів технічного профілю (на прикладі вищих морських технічних навчальних закладів) і пропонує методику реалізації концепції гуманізації та гуманітаризації вищої технічної освіти, експериментально підтверджуючи її правомірність.

Низку теоретичних та практичних проблем гуманізації та гуманітаризації вищої технічної освіти вчена пропонує вирішувати з урахуванням національних традицій і звичаїв студентів, досягнутого і прогнозованого рівня науки, культури, практичних потреб у контексті специфіки майбутньої діяльності [7, с. 7].

Виходячи з того, що процес пізнання людиною навколишнього світу має дві взаємопов'язані сторони – чуттєву (емоційну) і раціональну (розумову), І. Кузнєцова наголошує на збалансованості цих сторін свідомості для нормального протікання процесу пізнання. Найбільший розрив і дисбаланс між визначеними компонентами існує, як вважає дослідниця, саме в технократичному типі мислення, коли «людське життя позбавляється своєї інтелектуальності і зводиться до рівня простої матеріальної сили» [7, с. 18] (трагічний приклад – катастрофа на Чорнобильській АЕС у 1986 р.). «Побічні ефекти» технократизму виявились у зниженні загального рівня людяності – у так званій «дегуманізації» суспільства, що, безперечно, дало підстави для наукових хвилювань серед вчених – педагогів та психологів. Посилаючись на академіка А. Сахарова, вона зазначає, що «Науково-технічний прогрес не принесе щастя, якщо не доповнюватиметься надзвичайно глибокими змінами в соціальному, моральному і культурному житті людини» [7, с. 18]. Саме ця думка й покладена

в основу розробленої дослідницею концепції гуманізації та гуманітаризації вищої технічної освіти, спрямованої на відродження культури, духовності, моральних цінностей та гуманістичних ідеалів студентської молоді вищих технічних навчальних закладів.

Література

1. Андрущенко, В. Гуманізм та гуманітаризм: спільне й специфічне / В. Андрущенко, М. Михальченко // Вища освіта України. – 2005. – № 4. – С. 5–13.
2. Балл, Г. О. Сучасний гуманізм і освіта : соціально-філософські та психолого-педагогічні аспекти / Г. О. Балл. – Рівне : Ліста-М, 2003. – 128 с.
3. Берулава, М. Н. Состояние и перспективы гуманизации образования / М. Н. Берулава // Педагогіка. – 1996. – № 1 – С. 9–11.
4. Гончаренко, С. У. Український педагогічний словник / С. У. Гончаренко; гол. ред. С. Головка. – К. : Либідь, 1997. – 374 с.
5. Гуманітаризація загальної середньої освіти : проект концепції / С. У. Гончаренко, Ю. І. Мальований. – К., 1994. – 36 с.
6. Конституція України (витяг) // Вища освіта в Україні. Нормативно-правове регулювання / за заг. ред. А. П. Зайця, В. С. Журавського. – К. : Форум, 2003. – С. 17.
7. Кузнєцова, І. В. Гуманізація і гуманітаризація вищої технічної освіти : автореф. дис. ... д-ра пед. наук : спец. 13.00.01 «Загальна педагогіка та історія педагогіки» / І. В. Кузнєцова. – К., 1993. – 51 с.
8. Сущенко, А. В. Гуманізація педагогічної діяльності вчителя : наук.-метод. посібник / А. В. Сущенко. – Запоріжжя : Прем'єр, 2003. – 222 с.

References

1. Andrushchenko V. Humanizm ta humanitaryzm: spilne y spetsyfichne [Humanization and humanitarization: common and specific]. Vyshcha osvita Ukrainy [Higher education of Ukraine]. 2005. No. 4, pp. 5-13.

2. Ball H.O. Suchasnyi humanizm i osvita: sotsialno-filosofski ta psykholohopedahohichni aspekty [Modern humanism and education: social philosophical and psychological pedagogical aspects]. Rivne, Lista Publ., 2003. 128 p.

3. Berulava M.N. Sostoyanie i perspektivy gumanizatsii obrazovaniya [The education humanization state and the prospects]. Pedahohika [Pedagogics]. 1996. No.1, pp. 9-11.

4. Honcharenko S.U. Ukrainskyi pedahohichnyi slovnyk [Ukrainian pedagogical dictionary]. Kyiv, Lybid Publ., 1997. 374 p.

5. Humanitaryzatsiia zahalnoi serednoi osvity: proekt kontseptsii [Secondary education humanitarization: concept project]. Kyiv, 1994. 36 p.

6. Konstytutsiia Ukrainy (vytiah) [Constitution of Ukraine (extract)]. Vyshcha osvita v Ukraini. Normatyvno-pravove rehuliuвання [Higher education of Ukraine. Regulations]. Kyiv, Forum Publ., 2003. 950 p.

7. Kuznietsova I.V. Humanizatsiia i humanitaryzatsiia vyshchoi tekhnichnoi osvity. Avtorefrat Diss. [Humanization and humanitarization of higher technical education]. Kyiv, 1993. 51 p.

8. Sushchenko A.V. Humanizatsiia pedahohichnoi diialnosti vchytelia [Humanization of teacher's pedagogical activity]. Zaporizhzhia, Premier Publ., 2003. 222 p.

Miniaylova A. V., *Candidate of Sciences (Pedagogy), Associate Professor, Head of the Department of Modern Languages, Humanitarian Faculty of National University of Shipbuilding after Admiral Makarov (Ukraine, Mykolaiv),*
alevtina.minyaylova@nuos.edu.ua

Education humanization and humanitarization problem in modern domestic research

The main approaches to the education humanization and humanitarization problem of modern domestic researchers have been discovered in the article. These concepts and their connection have been lighted up. The main components and principles of education humanization have been determined. Some theoretical and practical problems of higher technical education have been discovered.

Key words: *humanization, humanitarization, education, higher education, higher technical education, concepts, principles, connection.*

Миняйлова А. В., кандидат педагогических наук, доцент, заведующая кафедрой современных языков, Гуманитарный факультет Национального университета кораблестроения имени адмирала Макарова (Украина, Николаев), alevtina.minyaylova@nuos.edu.ua

Проблема гуманизации и гуманитаризации образования в современных отечественных исследованиях

В статье рассмотрены основные подходы современных отечественных ученых к проблеме гуманизации и гуманитаризации образования, раскрыты эти понятия и их взаимосвязь. Определены главные компоненты гуманизации образования и ее принципы. Рассмотрен ряд теоретических и практических проблем гуманизации и гуманитаризации высшего технического образования.

Ключевые слова: *гуманизация, гуманитаризация, образование, высшее образование, высшее техническое образование, понятия, принципы, взаимосвязь.*